

salon »zagreb 1971«

muzej grada zagreba
7. 5—23. 5. 1971.

stojan dimitrijević

Jedini stalni fotografski salon u Zagrebu (jer međunarodna izložba tipa bijenala toliko je ovisna o financijskim dotacijama da ju je teško, bar zasad, smatrati stalnom, sigurnom kulturnom manifestacijom), s već uobičajenim vremenskim terminom (svibanj), lokacijom izložbe (Muzej grada Zagreba) i katalogom stalne grafičke fizionomije postao je danas već tradicionalna izložba i ujedno zapravo jedina šansa da se i zagrebački i jugoslavenski fotografi predstavljaju zagrebačkoj javnosti na izložbi revijalnog tipa. Koliko jedan jedini salon domaće fotografije u kulturnom centru poput Zagreba zadovoljava, odnosno ne zadovoljava — ne bih ovom prilikom želio govoriti, iako je posve jasno da u tome Zagreb nije u povoljnijem položaju od — recimo — Maribora, Maglaja ili Siska!

Salon »Zagreb« ima tri tzv. teme, zapravo sekcije: A — Zagreb, B — slobodna tematika i C — kolor-dijapozitivi sa zagrebačkom tematikom. Treba odmah reći da je ograničenost na lokalnu tematiku dviju sekcija (A i C) vrlo elastična, jer se u njima primaju i eksponati por-

tretnog i kulturno-reportažnog karaktera, te je prema tome spektakularnih mogućnosti tako velik da nema razloga za bojazan od uniformnosti ili jednoličnosti. A kako je već tradicionalno jedna od dviju »zagrebačkih« sekcija — tema A (Zagreb, crno-bijela fotografija) — uobičajeni minus ovog Salona, razloge će tome trebati tražiti ne u prispjelim fotosima nego u načinu odabiranja.

Odabiranje, odnosno žiriranje, naših fotografskih izložbi bolet je već uobičajena, rekao bih gotovo neizlječiva, jer uprave klubova-priredivača od jednog, dva ili serije selektorskih debakla obično ništa ne nauče. Najbolji primjer za to je posljednja međunarodna izložba u Zagrebu (MUO 1970.). Već sam nekoliko godina pledirao za jednog selektora za jednu izložbu ili jednu temu, jer se pokazalo da skup selektora obično ima tako heterogene kriterije da sve izložbe u Jugoslaviji postaju žrtva neprincipijelnog i kompromisnog, zapravo »šarenog«, pristupa fotografskoj građi. Neki su klubovi uveli princip: jedna sekcija — jedan selektor (npr. Maglaj 1970.) i postigli mnogo bolje rezultate. Sigurno je da je bolji jedan subjektivni stav nego rezultat zbroja subjektivnih stavova.

Foto-klub Zagreb (tajnik izložbe: Ivica Magyar) ovom je prilikom napravio kompromis. Za temu B odabrao je jednog selektora — Ninu Vranića, a za teme A i C grupu selektora odnosno tradicionalni žiri — Zvonimir Golob, Mila i Pavić i Ivo Maroević (historičar umjetnosti). Koliko mi se u načelu takav kompromis ne čini dobar, toliko mi je drago da je primjer ovogodišnjeg Salona pokazao održivost monoselekcionog principa, a neodrživost tradicionalnog, grupnog žirija. Naravno, i taj je princip uvjetan — jer jedan selektor demodiranih shvaćanja može upropastiti izložbu, a skup selektora srodnih, suvremenijih kriterija može načiniti izvrstan izbor. A i problem je u tome što je teško slo-

žiti skup takvih selektora, dok je jednog čovjeka s prihvatljivim kriterijima zaista, čak i u našim uvjetima, moguće naći bez većih poteškoća. No podimo od stvarne (ili moje subjektivne) slike ovogodišnjeg zagrebačkog Salona.

Tema A — Zagreb, ako govorimo o kvaliteti, bila je u znaku Josipa Vranića. Njegova četiri eksponata sa skupnim nazivom »Zagrebački kvartet« prezentiraju izuzetno kvalitetan blok fotografija reportažno-portretnog karaktera, fine modulacije tonova, agresivne zrnatosti i nekonvencionalne kompozicije. To je jedna od najboljih cjelina koju je Foto-klub Zagreb uspio prezentirati u posljednjih nekoliko godina. J. Vranić je pri nagrađivanju zaobiden, te je prema tome jedna neosporna vrijednost ove izložbe devalorizirana.

Izuzetno uspješna fotografija ove sekcije je »Neobična kuća« Vladimira Solarićeka. Sa svojom »kalogarijevskom« ili »nosferatuovskom«¹ atmosferom, agresivne ekspresionističke unutrašnje fature, ova zaista neobična slika u toj sekciji zaslužuje više od treće nagrade. Dva dobra fotosa dao je i V. Jakolić — »Muzej starina« i »Dama u crnom« — moderan, izvrsno komponiran portret Jagode Kaloper. Duhovita je i simpatična slika Đ. Slaka »TV i seks«, dobra je Knezova »Sa izložbe« (još kolja u prvoj verziji 30 × 40 cm), a Jasenka Odić uspješna je eksponatom »Stara Vlaška« prezentirati jedno od najboljih rješenja u oblasti »urbane« fotografije koja sam vidio u posljednjih nekoliko godina. Želio bih još istaknuti izvrsnu Valaijevu reportažnu fotografiju (teatar!) »MFSK — Pupilijska 4«, ali o Valaiju će biti više riječi u temi B.

Odmah do Valaija naći će se tri eksponata M. Komana (»Bubnjevi i trube«, »Iza kulisa« i »Intervju«) kao antiteza suvremenoj reportažnoj fotografiji, čiji će tako izraziti eksponenti ovdje biti npr. Valai i Josip Vranić. Kao antitezu Zagrebu viđenom očima Solarićeka, Odićeve i Kneza, vidjet ćemo šest (!) eksponata Slavke Pavić, posve demodiranih i danas, i uz maksimalnu benevolentnost, apsolutno neprihvatljivih. Jednako su neprihvatljivi fotosi F. Vidasa (ne shvaćam kako se njegova slika »Izjava« uopće mogla naći čak i u tako neprincipijelno odabranoj garnituri slika), kao dio ne baš malobrojnih fotosa koji po tehničkoj izvedbi ne zadovoljavaju uvjete ni drugorazrednih provincijskih izložbi.

¹ Filmovi »Das Cabinet des Dr. Caligari« od Roberta Wienea (1919.) i »Nosferatu« od Friedricha W. Murnaua (1922.) bili su najistaknutiji predstavnici njemačkog filmskog ekspresionizma, u kojima je urbani ambijent imao neobično istaknutu dramaturšku funkciju.

Totalnu zbrku kriterija pokazuje i dodjela nagrada. Prvonagrađena veduta Ivana Dvoršaka »ZG 208«, tehnički neosporno kvalitetno realizirana, ali sa shvaćanjem romantične njemačke fotografije 30-tih i 40-tih godina, ni na jednoj izložbi 1971. godine ne bi mogla pretendirati na nagradu. »Dama u crnom« V. Jakolića neosporno zaslužuje jednu od nagrada, ali je nipošto neće zavrijediti »Il oranički odvojak« T. Maleza (također druga nagrada) ni tehničkom ni općefotografskom realizacijom, jer je to, blago rečeno, jedva pro-

sječno ostvarenje. Jendrašićeva »Vrata« (treća nagrada) dobra je ali posve prosječna fotografija, a Griesbachov nagrađeni kolor-fotos »Refleksi« (Kazališna zgrada) prosječna je razglednica (jednako kao i »Svjetla«!). Mislim da je u prezentiranoj selekciji prva nagrada morala pripasti Josipu Vraniću za blok fotosa »Zagrebački kvartet«, Solaričeku druga, a ne treća nagrada.

Žiri nije bio sretnije ruke ni u odabiranju vlastitih eksponata. — Milan Pavić je pored svojih toliko brojnih i uspjelih pejzaža odabrao

dvije posve demodirane fotografije, a Zvonimir Golob, uz nekoliko poznatih, svježih i suvremeno napravljenih portreta i aktova — jedan akt u stilu njemačke romantične akt-fotografije tridesetih godina (»Pred oluju«).

Isti je žiri obavio i selekciju grupe C, tj. dijapozitiva zagrebačke tematike. Šarenilo i odsutnost čvršćeg kriterija ovdje su jednako vidljivi, možda još i više — upravo zbog boje, jer kič u boji neosporno je agresivniji od onoga u crno-bijelom tretmanu. Nažalost, prikaz ove selekcije ne može biti potpun, jer

je prvih dana izložbe jedna grupa dječaka ukrala jednu kazetu s dijapozitivima. Kazeta je (nakon trke za počiniteljima) vraćena, ali bez dijapozitiva Jasenke Odić, koja je za svoj eksponat »Na sajmu cvijeća« dobila prvu nagradu.

Sekcija C bila je u znaku Vladimira Jakolića, iako mu kolekcija nije ujednačena. Nekoliko slajdova sa »Svih svetih« natprosječna su ostvarenja, a »Sudnji dan I«, vizualiziran i duhovnim tretmanom i realizacijom kolora s očiglednim ekspresionističkim pristupom, bit će jedan od najboljih jugoslavenkih dijapozitiva posljednjeg desetljeća (otkako se kod nas ova oblast intenzivnije njeguje). Jakolić je dao uspješnu realizaciju i sa »pseudo-Fisch«-objektivom — »Budućnost«, te se čini da ima sklonosti za nekonvencionalnu vizualizaciju. Od brojnih Mašekovih osrednjih slajdova izdvaja se zaista dobra »Muška igra«, a treba još spomenuti (u dobrom smislu) oba Magyarova slajda (»Promenada« i »Vreva«), Jendrašićev »U magli II« i Božićevićeve »Reflekse«. Ostalo je u najboljem slučaju neduhovita prosječnost, bolja ili lošija razglednica, pa čak i nedopustivo loša realizacija (npr. Mužinićevo »Proljeće u Zagrebu II«, Božićevićev »Suvremeni mozaik«). Za lošu stranu ove selekcije ne bih htio kriviti samo ovogodišnje autore, jer se sekcija već godinama shvaća neozbiljno, nego prije svega selektore, koji omogućuju takav nedopušteno neozbiljan tretman ove sekcije. Jer, ako je broj prispjelih slajdova nevelik, a njihova kvaliteta u cjelini dubiozna, onda je bolje izložiti 10 dobrih eksponata nego 32 koji će kao cjelina dati nepovoljan utisak.

Temu B je, kao što sam već spomenuo, žirirao jedan selektor — Nino Vranić. Moram već preliminarno reći da je utisak takvog načina odabiranja nedvojbeno pozitivan, a kritičke napomene, koje će ovdje biti predložene, rezultat su subjektivnog stava, koji u prin-

cipu podržava kriterije selektora. Razlika će se prema tome očitovati u detaljima, jer je bar trećina eksponata (66) natprosječne kvalitete. Autori koji su se nečim »nametnuli« promatraču izložbe prije svega su Valai, Magyar, Nikoljačić, Stojko, Vrtovec, Solariček, Stanojević.

Robert Valai, koji je s Kovačićem već prije dvije godine činio »udarnu snagu« zagrebačke fotografije i ujedno potvrđivao da je na pomolu nova (treća) »zagrebačka škola«,² predstavio se ovom prilikom, u »razvijenijem« izdanju. Uz već spomenutu »Pupiliju« u sekciji A, imamo ovdje još dvije »Pupilije« (MFSK — Pupilija 2 i 4),³ dvije teatarsko-reportažne fotografije nesvakodnevnih vizualizacija; napose će to vrijediti za »Pupiliju 4« — koja će i kompoziciono i izvrsno moduliranim tonskim relacijama ući u najuži izbor najboljih fotografija zagrebačkog kruga od njegova nastanka do danas. Treća Valaijeva slika — »Djevojka u Rokovom perivoju« — na prvi je pogled posve drugačija: to je statična kompozicija, koja podsjeća na dobru modnu fotografiju. Ali iako se čini statičnom i režiranom, kompozicija ima neuobičajeno dinamičan unutrašnji život — podsjećajući dramaturgijom na Antonionijeve filmove od prije desetak godina (»Avantura«). Nažalost, Valai je na izložbi prošao bez nagrade, iako je neosporno zaslužio nagradu za kolekciju.

U oblasti suvremeno shvaćene reportažne fotografije izbio je u prvi plan Ivica Magyar. Njegove tri slike (od kojih dvije s muzičkog bije-

²

Prva, tj. prava »Zagrebačka škola« egzistirala je potkraj tridesetih i u početku četrdesetih godina u zakašnjoj secesionističkoj tradiciji. Njen duhovni stup bio je Žorž Skrigin. »Drugom Zagrebačkom školom« može se smatrati pokret koji je potkraj pedesetih i u početku šezdesetih godina inicirao V. Solariček (grafički interpretirani pejzaži i sl.).

³

»Kazalište Pupilije Ferkverk« iz Ljubljane (amaterska studentska grupa), nosilac domaćeg »underground« kazališta.

nala 1969.), napose »Koncentraciju«, danas mogu sa zadovoljstvom istaći kao prilog našem uklapanju u tokove suvremene evropske fotografije. Taj novi tip, ne prazne vizuelne registracije, nego misaone, samo uvjetno nazvane reportažne vizualizacije, sa svojim intenzivnim unutrašnjim životom i karakterističnim, agresivnim zrnatim tretmanom, možemo danas pokazati i našoj publici — ne pomoću reprodukcija nego u izvornom obliku. U takav će se suvremeni koncept — tj. onaj koji zastupaju Valai, Magyar, J. Vranić, Kovačić (nije izlagao) i N. Vranić — izvrsno uključiti i Miroslav Nikoljačić s jednim izuzetno lijepim portretom, punim života — »Laura u parku VI« — slikom meni neobično dragom. Zaista je šteta što ta fina fotografija nije dobila nikakvu nagradu. U oblasti suvremene portretne fotografije treba istaći Stanka Vrtovca, čiji je fotos »Impresija« dobar reprezentant takvog shvaćanja i ujedno jedan od pet-šest najboljih eksponata izložbe. U takvoj vizualizaciji istaknuti je autor i Tone Stojko, s jednim lirskim portretom (»Dekle s marjetico«) i dva fotosa (kompozicije) rađena širokokutnim objektivom, od kojih je osobito dobra »Sreća II«. Vrlo dobar portret reportažnog karaktera dao je i Janez Korošin — »Dolgočasje«.

Vlado Solariček predstavljen je sa četiri eksponata (prva nagrada za kolekciju), od kojih je jedan već dugo poznat (»Jedro«). Eksponat »Kompozicija u ledu« jedan je od najboljih primjera moderne pejzažne (ovdje termin »pejzažno« treba shvatiti uvjetno) fotografije koju kod nas inače uspješno njeguje Nino Vranić. Solaričekova »Kompozicija« svojom »pejzažnom« i svjetlosnom fakturom, svojim vizuelnim, apsolutno nesvakidašnjim tretmanom djeluje kao pejzaž s nekoga drugog fantastičnog svijeta.

Dobre su fotografije pokazali S. Stanojević (»Pupoljak bez svetlo-

sti«, »U topovskom gnezd«), M. Koltak (»Odsotnost«, reportažni fotos sa Sleta mladosti), B. Jendrašić (»Portret s ulice«), M. Pegan (»Deseti brat«), E. Midžić (»Sun-slik«), B. Cahun (»Ona«), D. Modrinjak (»Portret igralk«), Z. Haniš (»D«), Lj. Cenić (»Konj«) i Zora Plešnar (»Bežeča drevesa«). Taj će skup fotosa, zajedno s već navedenim djelima, dati dobar pregled jedne suvremene fotografske vizualizacije, jednako dobar kao bilo koji standardni evropski fotografski godišnjak. To nesumnjivo govori u prilog očiglednom napredovanju domaćeg izraza, napose kod mladih autora.

U oblasti laboratorijskih istraživanja čini se da baš ne pokazujemo mnogo naprezanja. Hanišove slike »A«, »B« i »C« nisu uspjele, a Solaričekova fotografika »Otoci obasjani mjesečinom«, načinjena poput krajnje simplificiranog crno-bijelog kolaža, prije je negacija nego potvrda fotografije. Fatičićev »Zid« djeluje prazno (a i zanatski slabo), a Radovanovićev »Portret S. K.« indiferentno. Dobra i efektna Ložićeva grafika »Sudnji dan« već je poznata, te nam kao jedina utjeha ostaje zaista dobro kreiran »Bežen spomin« Saše Reva. Naravno, kad već govorimo o ovoj oblasti, tj. grafičkoj vizualizaciji, treba ponovo spomenuti »Staru Vlašku« Jasenke Odić.

Prigovor ide i nekim nagradama. Prvonagrađena slika B. Jerneića »Događaj 773« sadržajno je prazna a osim toga, na njoj se od velikih i neizdiferenciranih tamnih površina baš i ne vidi mnogo. Ona u predloženoj selekciji ne ide iznad korektnog prosjeka. Od dviju drugonagrađenih slika bez sumnje je dobar Cenićev »Konj«, ali Slakov »Umjetnik« samo je korektna prosječna slika. Od trećenagrađenih slika »Phobator« Zvonimira Brkana dobar je rad u granicama već uhodanog puta braće Brkan, a »Mlada generacija« B. Turine korektna je reportažna fotografija, ali, lišena intenzivnijeg unutrašnjeg života. Do-

djeljivanje prve nagrade Solaričeku za kolekciju nije opravdano jer ona varira od običnog prosjeka do vrhunske kvalitete. Nasuprot tome, Magyarova je kolekcija ujednačena, složena od zaista natprosječno dobrih eksponata, i druga nagrada je ovdje izvan diskusije. Vrtovec je zaslužio svoju treću nagradu za kolekciju, ali je šteta što nije podijeljena još jedna treća nagrada, i to T. Stojku. Prvu nagradu dao bih Robertu Valajju, koji bi je mogao nositi s punim pravom. Na kraju ovog osvrtu evo i nekih zaključaka.

1

Princip monoselektorskog žiriranja pokazao se napokon i u Zagrebu pozitivnim. To je bez sumnje zasluga Nine Vranića, koji ima neobično razvijen nerv za suvremena fotografska gibanja ne samo onda kada se služi kamerom i tamnom komorom, nego i u procjenjivanju tuđih ostvarenja. Kad znamo kako su konvencionalnim, nesretno složenim selektorskim grupama totalno upropaštene obje posljednje međunarodne izložbe u Zagrebu, onda je jasno da je Vranić svoj posao obavio neobično pošteno i čiste savjesti. Vranićeva je zasluga da se monoselektorski princip ovdje potvrdio, jednako kao što je negativan sud o grupnom žiriju na istoj izložbi nedvoumno potvrđen nezgrapno obavljenim poslom žirija tema A i C — Z. Goloba, M. Pavića i I. Maroevića. Svakom bi moralo biti jasno da je izbor 66 fotosa od 680 prispjelih (dakle svakog desetog) posao koji se može obaviti izuzetno dobro i izuzetno loše.

2

Obje »zagrebačke« sekcije, tj. teme A i C, shvaćene su očito neozbiljno. Izlagačima na temelju ranijih izložbi prije svega nije jasna fizionomija tih tema. Jedni misle da je dovoljno načiniti prosječne razgle-

dnice, drugi da se može sakupiti što se već nađe pri ruci na temu Zagreb napravljeno u toku minulih deset ili dvadeset godina, treći će, računajući na slabiju konkurenciju u ovoj temi radije poslati u ovu sekciju fotose koji bi po svom karakteru prije pripadali grupi B (slobodna tema). Vrlo se malo autora uistinu priprema za ovu temu. Napokon i broj prispjelih fotografija (172) uvjerljivo govori da su mogućnosti autora dosta ograničene. Naime, po propozicijama autor za ovu temu može poslati do 8 fotosa, a ipak je 35 autora uspješno sabrali ne 280 nego samo 172 fotosa. Broj od 8 fotosa trebalo bi reducirati na 4—6 (za temu B je ograničen na 4), jer se vidi da autori i ne mogu poslati više od 4—6 fotosa. Način nagrađivanja u temama A i C također nije stimulirao kvalitetu, jer bi inače Solaričekova »Neobična fasada« dobila više od treće nagrade, a Josipu Vraniću ne bi se dogodilo da ostane bez ikakve nagrade, jednako kao što je i najbolji slajd — Jakolićev »Sudnji dan I« — ostao bez nagrade.

3

Izložbu je spasila, kao što je već više puta naglašeno, dobro selektirana tema B. Kvaliteta te sekcije može danas dobro prezentirati našu fotografiju i na međunarodnim izložbama. Nakon evidentne krize u kojoj se nalazila naša fotografija u posljednjih deset godina, čini mi se da upravo ova izložba pokazuje kako je to kritično stanje prevladano. Danas možemo reći da se kvalitetna domaća fotografija, zahvaljujući prije svega mladim autorima, uspjela uklopiti u tokove suvremene evropske fotografije. Ali, čini mi se da to nije isključivo naša zasluga, jer mislim da se u evropskoj fotografiji posljednje dvije-tri godine osjeća stanovit umor i stagnacija, koji su nam možda djelomično i omogućili dostizanje evropskih tokova.

Izložba je ponovo potvrdila da se kvalitetna domaća fotografija grupirala oko četiri centra — Zagreba, Beograda, Maribora i Ljubljane. Danas se već govori o »beogradskom krugu«, »novoj zagrebačkoj školi«, »mariborskoj školi« i slično. Oštra diferencijacija unutar jugoslavenske fotografije na četiri centra kao bitne nosioce kvalitetnih realizacija i na ostale klupske garniture, koje će se samo iznimno uspjeti uklopiti u tu sliku, sama je po sebi negativna pojava. Ona govori u prilog već ranije iznijetoj tvrdnji o zaostajanju domaće fotografije u globalu. Nedostatak pouzdanih izvora informacija, minimalno ili nikakvo kontaktiranje razvijenijih klupskih centara s onima udaljenijim, produbit će još više te razlike. Čini se da je sve prepušteno slučaju i inicijativi ambicioznijih, usamljenih pojedinaca. Dobrom fotografijom danas se bavi sve manje ljudi. Dobra fotografija više i nije jeftina zabava. Ona će danas i amaterima biti pretežno odskočna daska za profesionalno djelovanje. O tome se može i raspravljati, ali mislim da se ne može gotovo ništa izmijeniti.

F. S.

Na ovogodišnjem »6. zagrebačkom salonu« (Moderna galerija) također je, kao što je već uobičajeno, bila zastupljena i fotografija. Mislim da bi bilo bolje da je nije bilo, jer osim Magyarevih fotosa, koje smo vidjeli i u Muzeju grada Zagreba, a koji zaslužuju sve komplimente, sve ostalo bilo je katastrofalno. Slike Nade Orel i B. Balića bile su ispod svih dopuštenih tehničkih (a da i ne govorim o kreativnosti) minimuma. Enes Midžić, slikajući ljudsko oko u osam različitih »poza«, pokazao je potpunu odsutnost ideja, a Mladen Grčević svojim fotosima velikog formata s karnevala u Rio de Janeiru naj-

bolje primjere kako se reportažna fotografija ne smije raditi (modeli koji poziraju, Blitz-Lich, sitnozrnati negativi, demodirana ljepuškastost!). Bila je to zaista užasna slika, i upravo je sreća da se istodobno s profesionalcima bez profesionalnih kriterija našao i jedan amater (Magyar) koji o tim kriterijima ipak ima evropsko poimanje.